Komin kieli

Komi (myös *syrjääni*) on suomalais-ugrilainen kieli, jota puhuvat pääasiassa Venäjällä sijaitsevan Komin tasavallan komit.

Komi	
Oma nimi	коми кыв (komi kyv)
Muu nimi	*syrjääni*, *komisyrjääni*
Tiedot	
Alue	Komi, Permin Komi, Nenetsia, Jamalin Nenetsia
Virallinen kieli	Komi
Puhujia	220 000
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	kyrillinen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	uralilaiset kielet
Kieliryhmä	suomalais-ugrilaiset kielet permiläiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	kv
ISO 639-2	kom
ISO 639-3	kom (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=kom)
	Ohje

Sisällysluettelo

Historia

Komin kielestä on kolme päävarianttia. Venäjän federaatioon kuuluvassa Komin tasavallassa käytetään komisyrjäänin kieltä, jolla oli alle 160 000 puhujaa vuonna 2010. Vastaavasti Permin alueeseen liitetyn entisen Permin Komin autonomisen piirikunnan alueella puhutaan komipermjakin kieltä, jolla oli noin 60 000 puhujaa vuonna 2010.[1] Molemmat komin kielen variantit ovat keskenään täysin ymmärrettäviä. Kolmas komin päävariantti on Jazvan komi, jolla on noin 4 000 puhujaa.[2]

Yhdessä udmurtin kielen kanssa komin kieli muodostaa uralilaisten kielten permiläisen haaran. Tämän haaran kielet polveutuvat kantapermistä, joka lienee hajonnut noin vuosina 800–1000. Permiläiset kielet ovat puhujamäärältään kolmanneksi suurin uralilaisten (suomalais-ugrilaisten) kielten haara. Komi ja udmurtti ovat keskenään jossain määrin ymmärrettäviä.

Stefan Permiläinen loi 1300-luvulla jonkin verran kirjallisuutta komin kielen edeltäjällä muinaispermin kielellä. Näiden kielenmuistomerkkien kieli eroaa melko huomattavasti nykykomista.

Ominaispiirteet

Permiläiset kielet ovat äänteellisesti ja muoto-opillisesti innovatiivisia. Vanhat suomalais-ugrilaiset kaksitavuiset sanavartalot ovat lyhentyneet yksitavuisiksi. On syntynyt konsonanttien soinnillisuuskorrelaatio, ja palataalisuuskorrelaatio on laajentunut. Toisen tavun vokaalin kadotessa ensimmäisen tavun vokaalien määrä on kantapermin kaudella voimakkaasti kasvanut. Nykyisin permiläisten kielten ja murteiden välisessä vokalismissa on yllättävän suuria eroja, joiden historiallisen taustan selittäminen on ollut permiläisten kielten tutkimuksen keskeisiä haasteita.*selvennä*

Komin sijajärjestelmä on voimakkaasti uusiutunut siten, että vanha vartalovokaali on liittynyt sijatunnuksiin, jotka osittain ovat syntyneet agglutinaation, osittain vanhojen sijatunnusten reanalyysin tietä. Suurin osa sijoista on yhteisiä udmurtin kanssa. Yleisimmän käsityksen mukaan komissa on 16 sijaa, mutta monia postpositiorakenteita käytetään lähes sijojen tapaan.

Yleisen kielitieteen näkökulmasta komissa on huomionarvoista muun muassa monimutkainen kieltojärjestelmä, jossa on käytössä sekä preesensissä että preteritissä taipuva kieltoverbi sekä kieltopartikkeli. Kieltoverbi kongruoi pääverbin kanssa luvussa, mutta monikon kolmannessa persoonassa käytetään verbin infinitiiviä. Objektin sijamerkintä on monimutkainen, ja siihen vaikuttavat niin teon kohteen luku, määräisyys, elollisuus kuin lauseen informaatiorakennekin. Kielitieteessä on kiinnitetty huomiota myös komin attribuutteihin, jotka voivat esiintyä useimmissa sijoissa pääsanan sijasta riippumatta. Eurooppalaisessa kontekstissa kiinnostava on myös komin jälkiartikkeli, joka muistuttaa venäjän pohjoismurteiden kliittisen partikkelin käyttöä.

Sanasto

Suurin osa komin perussanoista on yhteisiä udmurtin kanssa. Tällaisia kantapermiläisiä sanavartaloja on arviolta 1 500. Uralilaiseen kantakieleen palautuvaa sanastoa on komissa yli 200 sanavartaloa.

Sanastokerrostumista keskeisiä ovat udmurtin kanssa yhteiset vanhat iranilaislainat ja bolgaarinturkkilaiset lainat. Jälkimmäisiä on komissa udmurttia huomattavasti vähemmän, ja niitä on pidetty keskeisenä kriteerinä kantapermin hajoamisaikaa määriteltäessä. Itsenäisiä lainasanakerrostumia komissa ovat lainat venäjästä, mansista, nenetsistä ja itämerensuomesta. Näistä itämerensuomalainen lainasanasto (suomen ja sen lähisukukielistä saadut lainat) on tutkimuksellisesti erityisen kiinnostava, sillä nykyisin itämerensuomalaisten ja permiläisten kielten välillä on laaja venäläistynyt vyöhyke. Komeilla ja itämerensuomalaisilla on kuitenkin ollut kontakteja toisiinsa vielä keskiajalla. Myös komien kontaktit slaaveihin ovat vanhempia kuin useimmilla muilla suomalais-ugrilaisilla kansoilla.

Komisyrjäänin murteita on 11, komipermjakissa on kaksi päämurretta. Komin murrejaoen keskeinen kriteeri on vanhan l-äänteen edustus (l, v tai kato). Erityisesti komisyrjäänin murteiden väliset sanastoerot ovat huomattavat.

Nykytilanne

1300-luvulla Tapani Pyhä loi komin edeltäjälle, muinaispermin kielelle abur-aakkoston, jolla kirjoitettiin jonkin verran hengellistä kirjallisuutta. Komilla onkin unkarin jälkeen suomalais-ugrilaisista kielistä toiseksi vanhin kirjallisuus.[2] Tämä aakkosto jäi pian pois käytöstä, ja komia alettiin uudelleen käyttää kirjakielenä vasta 1800-luvulla. Sitä kirjoitetaan kyrillisin kirjaimin, mutta 1930-luvulla kokeiltiin jonkin aikaa myös latinalaisten aakkosten käyttöä.[2] Kominkielinen kirjallisuus kukoisti ennen kaikkea Stalinin aikana 1920–1930-luvulla, jolloin luotiin kominkieliset sivistyslaitokset ja opetusjärjestelmä. 1930-luvulta alkaen tilanne kuitenkin muuttui nopeasti huonompaan. Komilaista sivistyneistöä vainottiin ja komin puhuma-alue alkoi nopeasti venäläistyä muun muassa vankileirien takia. Nykyisin komit muodostavat noin neljänneksen Komin tasavallan asukkaista sekä noin 60 % entisen Permin Komin autonomisen piirikunnan asukkaista. Kieli elää lähinnä maaseudulla. Kaupungistunut komilaissivistyneistö puhuu usein vain venäjää.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen komi sai Komin tasavallassa virallisen aseman vuonna 1992. Käytännössä tämä ei kuitenkaan ole merkittävästi parantanut kielen käyttömahdollisuuksia. Komi on lähinnä kotikieli, jolla on varsin rajoitetusti käyttöä tiedotusvälineissä, hallinnossa ja koulutuksessa. Kirjallisuutta ilmestyy vain noin 20 nimekettä vuodessa. Lisäksi on muutamia aikakaus- ja sanomalehtiä. Vaikka komia käytetään perhepiirissä ja kyläyhteisöissä, se on uhanalainen kieli[3].

Permin Komin alueella komin kielen käyttö on Komin tasavaltaakin vähäisempää. Kielellä ei ole minkäänlaista virallista asemaa. Vaikka Komi-Permjakia oli Venäjän ainoa hallintoalue, jolla suomalais-ugrilaista kieltä puhuva väestö oli enemmistönä, liitettiin se vuoden 2006 alusta lähes kokonaan venäjänkieliseen Permin alueeseen.

Lähteet

1. Jaak Prozes: *Venemaa rahavaloendus ja uurali rahvad (teoksessa Soome-ugri sõlmed 2010-2011)*, s. 15. Fenno-Ugria, 2012. ISSN 2228-1894.
2. Jaakko Anhava: *Maailman kielet ja kielikunnat, 3. painos*, s. 50. Gaudeamus, 2005. ISBN 951-662-734-X.
3. Kaikki uralilaiset kielet ovat uhanalaisia Venäjällä (https://yle.fi/uutiset/3-8959654) *www.yle.fi*. Viitattu 14.6.2020.

Kirjallisuutta

- Kokkonen, Paula (toim.): *Komisyrjäänin kielioppia ja tekstejä*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1984. ISBN 951-9019-85-5.
- Bartens, Raija (toim., suom.): *Käenkukuntayöt. Komien lyriikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 414. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1984. ISBN 951-717-359-8.

Aiheesta muualla

- Kominkielinen Wikipedia (https://kv.wikipedia.org/wiki/)
- Ethnologuen raportti komista (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=kpv)
- Komin kielen analyysiohjelmat (http://giellatekno.uit.no/cgi/index.kom.eng.html)
- Nettisanakirjat komin ja venäjän, suomen ja englannin välissä (http://victorio.uit.no/webdict/index.html)

n · k · m (https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Malline:Uralilaiset_kielet&action=edit)

Uralilaiset kielet

Itämerensuomalaiset	inkeroinen · karjala (aunuksenkarjala · lyydi · varsinaiskarjala) · liivi · suomi (kveeni · meänkieli) · vatja · vepsä · viro (võro)	
Saamelaiskielet	**Länsisaamelaiset**	eteläsaame · luulajansaame · piitimensaame · pohjoissaame · uumajansaame
	Itäsaamelaiset	akkalansaame † · inarinsaame · kainuunsaame † · keminsaame † · kiltinänsaame · koltansaame · turjansaame
Mordvalaiset	ersä · mokša	
Mari	mari (niittymari · vuorimari)	
Permiläiset	komi (komipermjakki) · udmurtti	
Hanti	hanti	
Mansi	mansi	
Unkari	unkari	
Samojedikielet	**Pohjoissamojedilaiset**	enetsi · juratsi † · nenetsi · nganasani

Eteläsamojedilaiset	kamassi † · matori † · selkuppi
Luokittelemattomat	merja † · meštšera † · muroma †

Kielten alueellisia nimityksiä tai kiisteltyjä ryhmittelyjä: suomalais-ugrilaiset · suomalais-permiläiset · suomalais-volgalaiset · volgalaiset · suomalais-saamelaiset · ugrilaiset · obinugrilaiset